

Yann Martel

De hoge bergen van Portugal

2016
Uitgeverij XL
Zoetermeer

Tomás besluit te gaan lopen.

Een flinke wandeling zal hem door een groot deel van Lissabon voeren, van zijn bescheiden etage aan de Rua São Miguel in de beruchte wijk Alfama naar de statige stadsvilla van zijn oom in het lommerrijke Lapa. Daar zal hij waarschijnlijk een uur over doen. Maar de ochtend is helder en zacht begonnen, en de wandeling zal hem tot rust brengen. Bovendien heeft Sabio, een bediende van zijn oom, gisteren zijn koffer al opgehaald, evenals de houten kist met de documenten die hij nodig heeft voor zijn tocht naar de hoge bergen van Portugal; hij hoeft dus alleen zichzelf te verplaatsen.

Hij klopt op de borstzak van zijn jasje. Daar zit het in zachte stof gewikkelde dagboek van pater Ulisses. Dom van hem om het zomaar bij zich te dragen, zo nonchalant. Het zou rampzalig zijn als het zoekraakte. Hij zou er verstandiger aan hebben gedaan het in de kist te laten zitten. Maar vanmorgen heeft hij, net als bij alle bezoeken aan zijn oom, een extra geestelijk steuntje nodig. Hoe opgewonden hij ook is, hij vergeet niet zijn gewone wandelstok te verwisselen voor het exemplaar dat hij van zijn oom heeft gekregen. Die stok heeft een handvat van olifantenivoor en een steel van Afrikaans mahonie, maar het bijzondere zit hem vooral in het ronde zakspiegeltje dat vlak onder het handvat naar opzij uit-

steekt. Dat spiegeltje is een beetje bol, waardoor het een heel breed beeld reflecteert. Toch is het een waar-deloos ding, het werkt niet, want een wandelstok is tij-dens het gebruik uiteraard voortdurend in beweging, en het beeld dat het spiegeltje reflecteert is dan zo schokkerig en vluchtig dat hij er niets aan heeft. Maar de vernuftige stok is een cadeau van zijn oom, die hem speciaal heeft laten maken, en elke keer dat Tomás op bezoek gaat neemt hij hem mee.

Hij loopt via de Rua São Miguel de Largo São Miguel in en vandaar naar de Rua de São João da Praça, om ver-volgens de Arco de Jesus in te slaan: zo wandelt iemand op zijn gemak door een stad die hij al zijn leven lang kent; een fraaie, bedrijvige stad, een stad van handel en cultuur, vol uitdagingen en beloningen. Op de Arco de Jesus overvalt hem een herinnering aan Dora, die glimlachend haar hand naar hem uitsteekt. In zo'n ge-val komt de stok goed van pas, want herinneringen aan haar brengen hem steevast uit zijn evenwicht.

‘Ik heb een rijke man aan de haak geslagen,’ had ze eens tegen hem gezegd terwijl ze bij hem thuis in bed lagen. ‘Helaas,’ had hij geantwoord. ‘Mijn óóm is rijk. Ik ben de arme zoon van zijn arme broer. Mijn vaders succes in het zakenleven was omgekeerd evenredig aan dat van oom Martim.’

Nog nooit had hij zo nuchter, waarheidsgetrouw com-mentaar geleverd op de veelbewogen loopbaan van

zijn vader: de ondernemingsplannen die stuk voor stuk op niets uitliepen, waardoor hij steeds meer verplichtingen kreeg aan de broer die telkens weer bijsprong. Maar Dora kon hij zulke dingen wel toevertrouwen. ‘Dat zeg je nou, maar rijke mensen hebben altijd wel ergens zakken vol geld verstopt.’

Hij schoot in de lach. ‘O ja? Volgens mij is mijn oom niet zo iemand die geheimzinnig doet over zijn rijkdom. En als het waar is en ik b  n rijk, waarom wil je dan niet met me trouwen?’

Hij trekt veel bekijks. Sommige mensen leveren commentaar, een enkeling maakt een grapje, maar de meesten bedoelen het niet kwaad. ‘Voorzichtig, hoor, straks val je nog!’ roept een bezorgde vrouw. Hij is die aandacht wel gewend en neemt er geen notitie van; alleen degenen die het goed met hem voorhebben knikt hij glimlachend toe.

Stap voor stap legt hij de weg naar Lapa af, met soepele, losse tred: hij tilt zijn voeten hoog op en zet ze zelfverzekerd neer. Het is een elegante manier van lopen.

Hij trapt op een sinaasappelschil maar glijdt niet uit. Hij merkt een slapende hond niet op, maar zijn hak komt net naast de staart neer.

Hij verstapt zich bij het afdalen van een gebogen trap, maar hij heeft de leuning vast en hervindt met gemak zijn evenwicht.

En nog meer van zulke incidentjes.

Zodra het over trouwen ging, verdween Dora's glimlach. Zo was ze nu eenmaal. Het ene moment lucht hartig, het volgende doodernstig.

'Nee, je familie zou je verstoten. En familie is het allerbelangrijkste. Je mag je niet afkeren van je familie.'

'Jij bent mijn familie.' Hij keek haar recht aan.

Ze schudde haar hoofd. 'Nee, dat is niet waar.'

Zijn ogen, grotendeels ontheven van de taak hem de weg te wijzen, ontspannen zich in hun kassen als twee passagiers in dekstoelen achter op een schip. In plaats van voortdurend naar de grond te turen blikken ze dromerig rond. Ze nemen de vormen van wolken en van bomen waar. Ze vliegen achter vogels aan. Ze kijken naar een paard dat snuivend een kar trekt. Ze blijven rusten op tot dan toe onopgemerkte architectonische details. Ze slaan de verkeersdrukte gade op de Rua Cais de Santarém. Al met al zou het een heerlijk ochtendwandelingetje moeten zijn op deze aangename dag aan het eind van december 1904.

Dora, beeldschone Dora. Ze werkte als dienstmeisje bij zijn oom. De eerste keer dat Tomás bij zijn oom op bezoek ging nadat ze in dienst was gekomen, viel ze hem meteen op. Hij kon zijn ogen nauwelijks van haar afhouden, noch kon hij haar uit zijn gedachten zetten. Hij deed extra hoffelijk tegen haar en knoopte gesprekjes met haar aan over allerlei onbeduidende zaken. Dat bood hem gelegenheid haar fraai gevormde neus te

bestuderen, haar heldere donkere ogen, haar kleine witte tanden, haar manier van bewegen. Voortaan was hij een geregelde bezoeker. Het moment dat Dora besefte dat hij haar aansprak niet als dienstmeisje maar als vrouw, stond hem nog helder voor de geest. Ze sloeg haar ogen naar hem op, hun blikken ontmoetten elkaar even en toen wendde ze zich af, maar pas nadat er een snel glimlachje van verstandhouding bij haar mondhoek had gekruld.

Dat had bij hem iets machtigs losgemaakt, wat alle hindernissen die hen scheidden – klasse, maatschappelijke positie, de absolute onmogelijkheid en onaanvaardbaarheid – uit de weg ruimde. Toen ze bij zijn volgende bezoek zijn jas aannam, raakten hun handen elkaar en talmde. Daarna ging het snel. Tot dan toe was zijn ervaring met seksuele intimiteit beperkt gebleven tot enkele prostituees, wat vreselijk opwindend en na afloop vreselijk deprimerend was geweest. Elke keer was hij beschaamd weggevlucht en had hij gezworen het nooit meer te doen. Bij Dora was het vreselijk opwindend en na afloop nog steeds vreselijk opwindend. Zij legde haar hoofd tegen hem aan en speelde met zijn stugge borstharen. Hij had geen enkele neiging om weg te vluchten.

‘Trouw met me, trouw met me, trouw met me,’ smeekte hij. ‘We zullen elkaars rijkdom zijn.’

‘Nee, we zullen alleen maar arm en eenzaam zijn. Jij

weet niet hoe het is. Ik wel, en ik wil niet dat jij dat ook doormaakt.'

Tijdens die amoureuze impasse was hun kleine Gaspar geboren. Als hij het niet zo onvermoeibaar voor haar had opgenomen, zou ze haar congé hebben gekregen toen ze zwanger bleek te zijn. Zijn vader was zijn enige medestander geweest en had gezegd dat hij zijn liefde voor Dora in zijn leven moest toelaten, wat lijnrecht stond tegenover de stille minachting van zijn oom. Dora werd weggemoffeld achter in de keuken en deed daar onzichtbaar haar werk. Gaspar leefde al even onzichtbaar in huize Lobo, waar hij onzichtbaar werd liefgehad door zijn vader, die onzichtbaar zijn moeder liefhad.

Tomás ging zo vaak als fatsoenshalve mogelijk was langs. Dora en Gaspar kwamen op haar vrije dagen naar Alfama. Dan gingen ze in een park op een bankje zitten en keken naar de spelende Gaspar. Op zulke dagen waren ze net een normaal paar. Hij was verliefd en gelukkig.

Als hij langs een tramhalte komt nadert er over de rails net ratelend een glanzend gele, elektrische tram, een nieuw vervoermiddel dat amper drie jaar oud is. Forenzen reppen zich erheen om in te stappen, forenzen haasten zich om uit te stappen. Hij weet hen allemaal te ontwijken, op één na, en hij botst tegen hem aan. Na een snelle uitwisseling van verontschuldigingen die

worden aangeboden en aanvaard, loopt hij verder. Er zitten enkele opgewipte keien in het trottoir, maar daar schuifelt hij moeiteloos overheen.

Bij een café stoot hij met zijn voet tegen een stoelpoot. Een schokje, meer niet.

De onvermurwbare dood haalde Dora en Gaspar weg, stap voor stap; de dokter die zijn oom liet komen deed wat hij kon, tevergeefs. Het begon met keelpijn en vermoeidheid, gevolgd door koorts, rillingen, pijn, moeizaam slikken en ademen, stuipen, benauwdheid en wilde, krankzinnige blikken, tot ze de geest gaven. Hun lichamen waren even grauw, verwrongen en roerloos als de lakens waartussen ze hadden liggen woelen. Bij beiden zat hij er onafgebroken bij. Gaspar was vijf jaar oud, Dora was vierentwintig.

Enkele dagen later was hij er niet bij toen zijn vader overleed. Hij zat samen met een van zijn neven zwijgend in de muziekkamer van huize Lobo, verdoofd van verdriet, toen zijn oom met een somber gezicht binnenkwam. 'Tomás,' zei hij. 'Ik heb afschuwelijk nieuws. Silvestro... je vader is dood. Ik heb mijn enige broer verloren.' De woorden waren slechts klanken, maar Tomás voelde zich bijna letterlijk verpletterd, alsof er een groot rotsblok op hem was gevallen, en hij begon te jammeren als een gewond dier. Zijn warme beer van een vader! De man die hem had grootgebracht, die zijn dromen had aangemoedigd!

In een week tijd – Gaspar stierf op maandag, Dora op donderdag, zijn vader op zondag – brak zijn hart als een cocon die openbarstte. Er kwam geen vlinder tevoorschijn, maar een grauwe mot die op de wand van zijn ziel neerstreek en daar roerloos bleef zitten.

Er vonden twee begrafeningen plaats, een armzalige voor een dienstmeisje uit de provincie en haar bastaardzoon, en een weelderige voor de arme broer van een rijk man, over wiens gebrek aan materieel succes kies werd gezwegen.

Als hij van de stoeprand stapt ziet hij het rijtuig niet aankomen, maar de koetsier waarschuwt hem met een schreeuw, en hij schiet weg om het paard te ontwijken. Hij schampt langs een man die met zijn rug naar hem toe staat. Hij heft zijn hand en zegt: ‘Neemt u me niet kwalijk.’ De man haalt goedmoedig zijn schouders op en kijkt hem na.

Stap voor stap, om de paar passen over zijn schouder kijkend om te verkennen hoe het er verderop uitziet, zo loopt Tomás naar Lapa: achterwaarts.

‘Waarom? Waarom doe je dat? Waarom loop je niet als een normaal mens? Hou toch op met die onzin!’ roept zijn oom meer dan eens uit. Tomás verdedigt zijn manier van lopen dan met steekhoudende argumenten. Is het niet logischer om de elementen (de wind, de regen, de zon, de agressieve insecten, de sombere onbekenden, de onzekere toekomst) te trotseren met

je achterhoofd, de rug van je jas en je zitvlak als schild? Die beschermen ons, vormen ons pantser. Ze zijn erop gemaakt de wisselvalligheden van het lot te weerstaan. Loop je dus achteruit, dan worden je kwetsbare delen – je gezicht, je borst, de aantrekkelijke details aan je kleding – beschermt tegen de naderende wrede wereld; ze worden slechts getoond wanneer en aan wie je dat wilt, namelijk door je eigener beweging om te draaien en daarmee je anonimiteit te verbreken. Om nog maar te zwijgen over argumenten van atletische aard. Bestaat er een natuurlijker manier om heuvelaf te lopen, be-toogt hij, dan achterwaarts? De voorvoet wordt soepel en zacht neergezet, en de kuitspieren kunnen zeer nauwkeurig bepalen in hoeverre ze zich moeten spannen en ontspannen. Omlaaglopen gebeurt derhalve verend en zonder overbelasting. Mocht je onverhoopt struikelen kun je dat immers niet veiliger doen dan achterover, zodat de billen als stootkussen dienen? Dat is beter dan je polsen breken als je voorovertuimelt. Bovendien is hij niet erg star. Hij maakt heus wel uitzonderingen, bijvoorbeeld als hij de vele, hoge, kronkelige trappen in Alfame bestijgt, of als hij moet hollen. Zijn oom heeft al die argumenten ongeduldig wegge-wuifd. Martim Augusto Mendes Lobo is een ongeduldig geslaagd man. Maar ondanks zijn kritische onder-vragingen en de vergoelijkende verklaringen van zijn neef, begrijpt hij wel waarom Tomás achteruitloopt.